

Олена Шепеленко

здобувач кафедри регіонального розвитку та місцевого самоврядування
ХРІДУ НАДУ при Президентіві України

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Інноваційний потенціал – основне джерело економічного зростання і найважливіший фактор конкурентоспроможності підприємств, регіонів і національних економік. Залишається недослідженим аспект державного регулювання формуванням та використанням інноваційного потенціалу регіону. Автор зазначає, що визначальним підходом у формуванні інноваційної системи регіону та його інноваційного потенціалу повинен стати комплексний підхід, який поєднує ієрархічний та гетерархічний підходи, що забезпечує гнучкість та спадкоємність системи державного управління.

Ключові слова: інноваційний потенціал регіону, державне управління, оцінка інноваційного потенціалу

Elena Shepelenko

INNOVATIVE POTENTIAL OF REGIONS: THEORY AND PRACTICE OF RESEARCH

Problem setting. Innovative potential is the main source of economic growth and a key factor in the competitiveness of enterprises, regions and national economies. Innovating in the same industry let other industries grow as well. It remains unexplored the aspect of state regulation of the formation and use of innovative potential of the region. The article is to determine the innovation potential of the regions, methods for assessing the innovation potential at regional level and analysis of areas and conditions of its formation and development.

Recent research and publications analysis. Studies of effective development and use of innovative potential of regions are conducted both domestic and foreign scientists such as M. Bendikov, O. Moskvina, O. Alimov, V. Bakumenko, B. Danylyshyn and others.

Paper main body. In scientific literature there are many approaches to defining innovative capacity as an independent economic category, while there is a fairly significant difference in approaches to determine the innovation potential of different research objects. Most have worked out the concept of "innovation potential of the company". In practice it is generally accepted definition of innovation potential as the willingness and ability of an enterprise and other businesses to exercise or play (take) innovation.

There are several approaches to determine the innovative potential of the region. Based on these approaches it turned out that the most effective way is to examine the innovative potential of the region as a measure of the ability and willingness of regional authorities and all economic actors to innovate.

Estimation of innovative potential of the region can be carried out the following scenario. At the first stage the description of the regulatory model of innovation potential through quantitative and qualitative requirements for performance and effective resource potential, a system of indicators for evaluation. This set of indicators should be a two-level - consist of generalizing and individual performance.

In modern conditions the territorial expansion of the sphere of scientific and innovation is an objective trend, inspired by the modern scientific and technological progress. The centers of science and education to become a leading factor regionalization scope of research and innovation. Due to the fact that the territorial and economic actors differ in their economic, natural resource and scientific-technological potential, in terms of socio-economic development, most regions of Ukraine in the development of innovations rely on subsidies from the national budget.

Regional authorities define the innovation strategy of the region, dealing with coordination and promotion of innovation. Public authorities generate power structures that shape innovation strategy and create appropriate mechanisms in innovation sphere. The state alone creates a market order formal institutions, generates and distributes funds for their implementation from the state budget, evaluates existing innovative potential. As the subject of innovative development can distinguish regional state authorities of cities and regions that have a system of scientific and educational institutions.

Conclusions of the research. Determining approach in shaping the innovation system of the region and its innovative potential must be a comprehensive approach that combines hierarchical and heterarchical approach that provides flexibility and continuity of public administration.

Keywords: innovative potential of the region, governance, assessment of the innovative capacity

Елена Шепеленко

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕГИОНОВ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Инновационный потенциал – основной источник экономического роста и важнейший фактор конкурентоспособности предприятий, регионов и национальных экономик. Остается неисследованным аспект государственного регулирования формирования и использования инновационного потенциала региона. Автор отмечает, что определяющим подходом в формировании инновационной системы региона и его инновационного потенциала должен стать комплексный подход, сочетающий иерархический и гетерархический подходы, обеспечивающий гибкость и преемственность системы государственного управления.

Ключевые слова: инновационный потенциал региона, государственное управление, оценка инновационного потенциала

© Шепеленко О. Г., 2015.

Підрахунки експертів Організації економічного співробітництва та розвитку свідчать, що економічне зростання розвинених країн в останні два десятиліття більш ніж наполовину обумовлене інноваціями [3]. Інноваційний потенціал – основне джерело економічного зростання і найважливіший фактор конкурентоспроможності підприємств, регіонів і національних економік. Причому інноваційний розвиток регіону відрізняється синергетичним ефектом, який обумовлений особливостями формування та використання інноваційного потенціалу регіону. Впровадження інновацій в одній галузі викликає впровадження нововведень і в ряді інших галузей, що в результаті породжує фазу підйому економічного циклу у всій економічній системі на регіональному рівні. Але залишається недослідженим аспект державного регулювання формування та використання інноваційного потенціалу регіону.

Метою статті є визначення інноваційного потенціалу регіонів, методів оцінки інноваційного потенціалу на регіональному рівні та аналіз сфер та умов його формування та розвитку.

Дослідження проблем ефективного формування та використання інноваційного потенціалу регіонів ведуться як вітчизняними, так і зарубіжними вченими: М. Бендіковим, О.Москвіною, О.Алімовим, В.Бакуменком, Л.Безчасним, М.Гаманом, Б.Данилишиним та іншими.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі існує досить багато підходів до визначення інноваційного потенціалу як самостійної економічної категорії, при цьому існує досить істотна різниця у підходах для визначення інноваційного потенціалу різних об'єктів дослідження. Найбільш опрацьованим є поняття «інноваційний потенціал фірми (організації)». Практично загально визнаним є визначення інноваційного потенціалу як готовності та здатності того чи іншого підприємства та інших господарюючих суб'єктів здійснювати або відтворювати (сприймати) нововведення [1]. Однак коли мова заходить про конкретизацію характеристик, що визначають здатність створення та практичного використання нововведень, думка вчених розходиться. Наприклад, розбіжності виникають при обговоренні такої категорії, як інноваційний потенціал регіону та країни. Так, спираючись на думки відомих зарубіжних дослідників, можна визначити інноваційний потенціал регіону як сукупність можливостей для створення, розробки, впровадження та поширення корисних нововведень, до яких, в свою чергу, можна віднести нові знання, ідеї, технології, товари, послуги, методи управління, процеси, соціокультурні зразки та таке інше [2; 4; 5; 6]. Інноваційний потенціал зумовлює можливість подальшого розвитку інноваційних процесів, створення нових продуктів, а також дифузії інновацій в інші сфери практичної діяльності.

Виокремлюється декілька підходів до визначення інноваційного потенціалу регіону. Наприклад, інноваційний потенціал ототожнюється з поняттями наукового, інтелектуального, творчого та науково-технічного потенціалів.

Наступний підхід, що є найбільш поширеним, може бути умовно позначений як ресурсний, він розглядає інноваційний потенціал як упорядковану су-

купність ресурсів, що забезпечують здійснення інноваційної діяльності суб'єктом ринку. На наш погляд, використання такого підходу при дослідженні потенціалу не є повним, оскільки в різних умовах господарські ресурси можуть бути використані по-різному. Але вони не виступають гарантією однакових економічних результатів регіонального розвитку і не можуть служити основою для порівняння характеристик розвитку регіонів. Однак використання ресурсного підходу має свої позитивні сторони, оскільки, з одного боку, він дозволяє дати оцінку поточної ситуації розвитку інноваційних процесів (виділити сильні й слабкі сторони). З іншого боку, при системному аналізі основних ресурсних складових інноваційного потенціалу (інвестиційних, кадрових, матеріально-технічних та інших) та загальнодержавних характеристик та цільових орієнтирів можливо виявити варіанти реалізації інноваційних процесів у перспективі.

Наступний підхід до визначення інноваційного потенціалу регіону тісно пов'язаний з ресурсними характеристиками потенціалу і являє собою сукупність можливостей використання продуктивної сили ресурсу. Тобто з точки зору змістовної функції інноваційного потенціалу мова йде про використані та невикористані (патентні) ресурсні можливості, які можуть бути приведені в дію для досягнення кінцевих цілей регіонального розвитку. Таким чином, з точки зору структурної характеристики, інноваційний потенціал – це сукупність науково-технічних, технологічних, інфраструктурних, фінансових, правових, соціокультурних та інших можливостей, що забезпечують сприйняття і реалізацію нововведень.

Таким чином, найбільш ефективним є розгляд інноваційного потенціалу регіону як міра здатності і готовності регіональної влади та всіх економічних суб'єктів здійснювати інноваційну діяльність. При цьому під здатністю розуміється наявність і збалансованість структури компонентів потенціалу, а під готовністю – достатність рівня розвитку потенціалу для формування інноваційно активної економіки. Саме даний підхід уявляється нам найбільш обґрунтованим і дозволяє сформулювати методологічні положення до оцінки інноваційного потенціалу на регіональному рівні.

Оцінка інноваційного потенціалу регіону може здійснюватися за наступним сценарієм. На першому етапі здійснюється опис нормативної моделі стану інноваційного потенціалу через систему кількісних та якісних вимог до ресурсних і результативних характеристик потенціалу, формується система показників для їх оцінки. При цьому набір показників повинен бути дворівневим – складатися з узагальнюючих і окремих показників. Перші виступають базовими характеристиками і вимагають визначення пограничних станів, другі – відіграють допоміжну роль і служать переважно для пояснень виявлених тенденцій інноваційного розвитку регіону. Система показників повинна забезпечувати комплексну характеристику інноваційних процесів, включаючи всі його основні стадії: наука – інновації – виробництво і розповсюдження. Сукупність індикаторів повинна бути гнучкою, тобто відображати всі зміни, що відбуваються в інноваційній сфері регіону (включаючи ресурсні та результативні характеристики). Число показників має бути обмеженим і пов'язаним з особливостями регіональної статистики

та її можливостями для проведення порівняльної оцінки інноваційного потенціалу в територіальному розрізі.

Сьогодні зазвичай застосовують наступні узагальнюючі показники, що характеризують інноваційний потенціал регіону: кадрова складова (частка працівників з вищою освітою у загальній чисельності промислово-виробничого персоналу, частка витрат на професійне навчання в загальному обсязі витрат на робочу силу, чисельність студентів вузів на 10 тис. осіб населення території); техніко-технологічна складова (рівень зносу основних виробничих фондів, коефіцієнт оновлення основних виробничих фондів, питома вага обладнання з терміном експлуатації до 10 років); фінансова складова (частка витрат на науку та наукові дослідження і розробки у ВВП, питома вага витрат на інновації в загальному обсязі продукції, що випускається, відношення обсягів інвестицій у промисловість до ВВП); наукова складова (питома чисельність працівників, які виконують наукові дослідження, на 10 тис. осіб населення, чисельність кандидатів і докторів наук на 10 тис. осіб населення території, число патентних заявок на винаходи в розрахунку на 10 тис. осіб населення, рівень інноваційної активності промислових підприємств, частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції).

На другому етапі здійснюється оцінка фактичного (поточного) стану інноваційного потенціалу (з урахуванням розробленої нормативної моделі), визначаються основні неузгодженості нормативних і фактичних параметрів потенціалу – виділення його сильних і слабких сторін. Поточний інноваційного розвитку регіону може бути оцінений як незадовільний стан, кризовий стан або задовільний.

На третьому етапі з урахуванням результатів проведеного аналізу визначаються можливі напрямки посилення інноваційного потенціалу регіону та реалізації інноваційних перетворень, формування інноваційного профілю регіону, його зонування. В зв'язку з визначенням рівнем інноваційного потенціалу регіональною владою відповідно приймаються рішення щодо радикальних, обмежених або стимулюючих механізмів впливу.

Визначається, що формування інноваційного потенціалу відбувається в наступних сферах: основне виробництво, наукова діяльність, інноваційна інфраструктура, фінансова підтримка. У сферу основного виробництва входять підприємства і організації, що займаються виробництвом інноваційних товарів, робіт і послуг, фінансово-промислові групи, особливі економічні зони (ОЕЗ).

Провідною частиною інноваційного потенціалу регіону є сфера наукової діяльності, до якої відносяться наукові установи, що включають академічні та галузеві організації, вищі навчальні заклади, а також підрозділи НДДКР на підприємствах. Традиційно одним з найважливіших системоутворюючих елементів інноваційного потенціалу економічної системи будь-якого господарського рівня є її інтелектуально-кадровий потенціал. Від стану інтелектуально-кадрового потенціалу, насамперед, залежать масштаби і якість результатів наукових досліджень і науково-технічних розробок, а, отже, і сама потенційна можливість появи інновацій. Проте, як зазначалося, досі відсутній єдиний підхід до класифікації та способів оцінки як інно-

ваційного потенціалу в цілому, так і найважливішого його елемента – інтелектуально-кадрового потенціалу. У структурі інноваційного потенціалу недостатньо досліджені та враховані такі важливі елементи: наукові школи, традиції, накопичені наукові знання як теоретична база для створення нововведень; характеристики інтелектуальної власності як сукупності юридично захищених результатів інтелектуальної праці; кадрові ресурси (наявні та латентні), інтелектуальний потенціал, який розуміється як сукупність здібностей та набутих знань фахівців, їх умінь і навичок і можуть бути приведені в дію і використані для вирішення певного завдання; матеріально-технічні, технологічні та фінансові ресурси. Безперечно, наукова результативність розробників великою мірою пов'язана зі станом матеріально-технічної бази і розмірами фінансування наукових досліджень. Особливу роль в оцінці інноваційного потенціалу відіграє інтелектуальна власність, що належить фізичним та юридичним особам регіону. Відзначається важливість, реальна значимість і стан наукових шкіл у регіоні, для яких основними ідентифікаційними ознаками виступають: наявність механізму передання знань про методи досліджень; загальний методологічний підхід у дослідженні певної наукової проблематики; внесок і значний вплив на розвиток науки; забезпечення наступності в дослідженнях.

В сучасних умовах територіальне розширення сфери наукової та інноваційної діяльності – об'єктивна тенденція, викликана до життя сучасним науково-технологічним прогресом. Центри науки і освіти перетворюються на провідний фактор регіоналізації сфери наукової та інноваційної діяльності. Вони стають специфічними «полюсами» тяжіння інвестицій, кваліфікованих трудових ресурсів, «точками зростання» і певної спрямованості містоутворюючих процесів. Але регіональними органами влади це поки що не враховується як можливий потенціал регіонального зростання. У зв'язку з тим, що територіальні та економічні суб'єкти істотно розрізняються за своїм економічним, природно-ресурсним та науково-технологічним потенціалом, за рівнем соціально-економічного розвитку, більшість регіонів України у розвитку інновацій розраховують на дотації з національного бюджету.

Необхідною умовою інноваційного розвитку регіону є розвинена інфраструктура, яка представляється цілим рядом організацій. Як показує світовий досвід, частка високотехнологічної продукції, що поставляється на світові ринки, безпосередньо залежить від розвиненості інфраструктури. Регіональна інноваційна інфраструктура передбачає наявність в ній технопарків, бізнес-інкубаторів, інжинірингових фірм, консалтингових, страхових та лізингових компаній, центрів науково-технічної інформації, центрів трансферу технологій, патентних служб. Невід'ємною частиною успішної інноваційної діяльності є регіональні інноваційні, інвестиційні та венчурні фонди, що забезпечують інноваційно-активні підприємства фінансовими ресурсами, необхідними на різних стадіях інноваційного процесу – від створення наукового продукту до комерціалізації готової продукції. Сферою, де відбувається остаточна оцінка ефективності використання інноваційного потенціалу регіону, є ринок, який може бути як внутрішнім, так і зовнішнім по відношенню до регіону. На ринку відбувається реалізація інноваційних

товарів, робіт, послуг, а також формування попиту на них. У зв'язку з цим одним з напрямків внутрішньої державної політики є зменшення диференціації в соціально-економічному розвитку регіонів. З урахуванням національних умов для кожного регіону потрібна розробка індивідуальних підходів до вирішення проблем інноваційного розвитку.

Регіональні органи влади визначають інноваційну стратегію регіону, займаються координацією і стимулюванням інноваційної діяльності, здійснюють підтримку і взаємодію між різними учасниками інноваційної діяльності, сприяють підвищенню інноваційної активності регіонів. Державні органи влади генерують владні структури, які формують інноваційну стратегію та створюють відповідні механізми в інноваційній сфері. Держава одноосібно формує формальні інститути ринкового порядку (закони, контрольні-наглядові й регулюючі органи), генерує та розподіляє кошти для їх здійснення з державного бюджету, проводить оцінку наявного інноваційного потенціалу. В якості суб'єкта інноваційного розвитку можна виокремити регіональні органи державного управління міст та регіонів, що мають систему наукових та освітніх установ. В умовах державної монополії на здійснення загальнонаціонального керівництва інноваційною діяльністю, формування та використання інноваційного потенціалу регіону функції головного суб'єкта можуть брати на себе групи з особливими (політичними, фінансово-економічними, соціальними) інтересами при наявності у них виборчих компетенцій (національні еліти, партії), які виступають як самостійні агенти. Оскільки певна група з особливими інтересами має владу (політичну, економічну та ін.), то вона, як правило, має й тенденцію до розростання як в напрямку розширення сфери своїх інтересів, так і до зростання кількості нових учасників, розвитку нових ринкових сегментів в рамках колишніх формальних і неформальних інститутів.

Висновки: визначальним підходом у формуванні інноваційної системи регіону та його інноваційного потенціалу повинен стати комплексний підхід, який поєднує ієрархічний та гетерархічний підходи, що забезпечує гнучкість та спадкоємність системи державного управління. Системні взаємозв'язки державної інноваційної політики з економічною, інвестиційною, інституціональною, науково-технічною, освітньою, промисловою, структурною політикою держави складають основу для розвитку інноваційного потенціалу регіону.

Література.

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: ВЦ Академія, 2000. – 864 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. В. Б. Боброва. – М.: Прогресс, 1991. – 736 с.
3. Хохлов Ю. Е. Экономика, основанная на знаниях: социально-экономические тенденции и политические цели / Ю. Е. Хохлов, С. Б. Шапошник [электронный ресурс]. – URL: <http://emag.iis.ru/arc>
4. Bruijn H., Voort H., Dicke W., Jong M., Veeneman W. Creating System Innovation: How Large Scale Transitions Emerge. N.Y.: Taylor & Francis, 2004.
5. Geels F. Technological Transitions and System Innovations: A Co-evolutionary and Socio-technical Analysis. N.Y.: Edward Elgar Publishing, 2005.

6. Lundvall B. National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning. N.Y.: Anthem Press, 2010.